

A szuicid búcsúlevelek struktúrája

Új elemzési szempontok és előzetes eredmények bemutatása

Mészáros Mátyás¹ ■ Bíró Dorottya² ■ Osváth Péter dr.³

¹Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Klinikai Idegtudományok Doktori Iskola, Pécs

²Szegedi Tudományegyetem, Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Kar,
Klinikai Orvostudományi Doktori Iskola, Szeged

³Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Klinikai Központ,
Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika, Pécs

Bevezetés: A jelen kutatás a szuicid búcsúlevelek (a továbbiakban: búcsúlevél) strukturális felépítését kívánja elemezni. Eredményeink alapján a búcsúlevelek hét fő, egymást követő alkotóelemből állnak. Ezeket az elemeket funkcióknak neveztük el. A funkciók variációs sorrendje változhat, egymásutánosságuk azonban állandóságot mutat. A funkciók segítségével minden búcsúlevél felírható egy egyszerű képlettel.

Módszer: Az elemzéshez a „grounded theory” kvalitatív elemzési módszerét, kódolástechnikáját használtuk 160, a magyar sajtóban megjelent teljes búcsúlevélén. Búcsúlevél-katalógusunkban az öngyilkos(ok) kora, neme, az öngyilkosság éve, módszere, helye, valamint a búcsúlevél elemzéséhez általunk kialakított módszer alapján felírt képletek találhatók.

Eredmények: Módszerünkkel minden búcsúlevelet sikerült felírni és elemezni. A búcsúlevelek funkciói különbséget mutatnak a nem tekintetében: a férfiak legtöbbet használt funkciói eltérnek a legtöbbet használt női funkcióktól.

Következtetés: Minden búcsúlevél felírható egy egyszerű képlettel. Eredményeink alapján a fatális és a nem fatális kimenetelű öngyilkosságok búcsúleveleinek struktúrájában egy potenciálisan jelentős különbséget fedeztünk fel. A nem fatális kimenetelű öngyilkossághoz tartozó búcsúlevelek struktúrája nem feltétlenül tartja a funkciók egymásutánosságának szabályát: véleményünk szerint kimutatható strukturális különbség van a paraszuicid és a befejezett öngyilkosságok búcsúlevelei között.

Orv Hetil. 2024; 165(45): 1763–1771.

Kulcsszavak: öngyilkosság, búcsúlevél, struktúra

The structure of suicide notes

Presentation of new analysis aspects and preliminary results

Introduction: This research aims to analyze the structure of suicide notes. Based on our results, suicide notes consist of seven main, consecutive structural elements. We named these elements functions. The order of variations of the functions may change, but their consecutive nature shows constancy. With the help of these functions, every suicide note can be written with a simple formula.

Method: For the analysis, we used the qualitative analysis method and coding technique of grounded theory on 160 complete suicide notes published in the Hungarian press. In this catalog of suicide notes, we collected data based on the age, gender, year, method and place of the suicide(s), as well as the functions we developed for the analysis.

Results: With our method, we were able to write down and analyze all suicide notes. The functions of suicide notes show a gender difference: the most used functions for men are different from the most used functions for women.

Conclusion: Every suicide note can be written with a simple formula. Based on our results, we discovered a potentially significant difference in the structure of farewell letters for fatal and non-fatal suicides. The structure of farewell letters for non-fatal suicides does not necessarily follow the rule of consecutive nature of functions: in our view, there is a demonstrable structural difference between the suicide notes of parasuicides and completed suicides.

Keywords: suicide, suicide note, structure

Mészáros M, Bíró D, Osváth P. [The structure of suicide notes. Presentation of new analysis aspects and preliminary results]. Orv Hetil. 2024; 165(45): 1763–1771.

(Beérkezett: 2024. július 30.; elfogadva: 2024. augusztus 30.)

Rövidítések

3ST = ; DSM-5 = (Diagnostic and statistical manual of mental disorders, 5th edition) Mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyve, ötödik kiadás; GT = (grounded theory) megalapozott elmélet

A bűcsűlevelekkel foglalkozó szakirodalom kvalitatív és kvantitatív elemzésekkel ért el eredményeket. Jelenlegi tudásunk szerint a bűcsűleveleket hagyó és nem hagyó öngyilkosok aránya 14–38,1% [1] és 15–42% [2], illetve sem klinikai, sem demográfiai különbség nincs a két vizsgálati csoport között [3]. Más a helyzet a bűcsűlevelek megválasztott szóhasználatában, témájában: néhány kutatás ebben különbséget vélt felfedezni a nemek tekintetében [4]. *Sanger és Veach* [5] interperszonális témákat vizsgáltak a bűcsűlevelekben, és nemi különbséget nem találtak. Itt meg kell jegyeznünk, hogy az előbb említett tanulmány szerint „nem meglepő, hogy minden levél tartalmazott interperszonális témát”, mi azonban azt tapasztaltuk, mint később látni fogjuk, hogy több, a katalógusunkban lévő levél is elemezhetetlen, értelmezhetetlen ezzel az előbb említett interperszonális megközelítéssel, mert a levelek gyakran „közhelyesek, banálisak, unalmasak” [6].

Ligier és mtsai [7] 4 főkategóriát (és ezeken belül még 18 alkategóriát) különböztetnek meg québeci fiatalok által 1895 és 1985 között írt bűcsűlevelek témáival kapcsolatban, úgymint „utolsó kívánságok”, „azoknak, akiket hátrahagyok”, „rólam és arról, hogyan és miért tettem”, „önpozicionálás a világban”. *Jaafar és Jasim* [8] a Reddit oldalán található online bűcsűleveleket elemezték mondatokon, szavakon (előfordulás, szófaj) alapuló kvantitatív módszerrel. *Campos és mtsai* [9] portugál öngyilkosok bűcsűleveleit elemezték kvalitatív módszerrel, és jelentésbeli tartományokat különítettek el. *Sbaraini és Falk* [10] a postmortem kommunikációt vizsgálta brazil és angol bűcsűlevelekben. *Kim és mtsai* [11] a pozitív-negatív szavak vizsgálatát, a mondatok tömörségét elemezték bűcsűlevelekben és naplókban.

Osváth és mtsai [2] a szuicid bűcsűleveleket transzkulturális szempontú vizsgálat alá vetették: szemantikai-grammatikai, valamint tartalmi-formai elemzéssel mutatták ki például, hogy a magyar nyelvű bűcsűlevelek nagyobb számú tagadó szerkezetet használnak, mint az angol vagy német bűcsűlevelek. *Osváth* [12] kiemeli, hogy a szuicid rizikótenyezők pontosabb megállapításában a rizikóbecslő skálák mellett egyre nagyobb szerep jut a kvalitatív jellegű strukturált interjúknak, továbbá hogy a DSM-5 a további kutatást igénylő állapotoknál a szuicid viselkedészavart említi, a violens és letalítás jelölésével (lásd később).

A bűcsűlevelek kutatása tehát bár gazdag, de szerteágazó, koherens, de néhol eltéréseket mutat. Véleményünk szerint a kutatásunkban ismertett módszer hozzájárul ezeknek a fontos eredményeknek a rendszerbe rendezéséhez, hiszen a bűcsűlevél képlettel való leírása

lehet a további, fentebb ismertett eredmények alappillére, melyhez hozzá lehet illeszteni mind a kvalitatív, mind a kvantitatív kutatások magyarázatait.

A varázsmese-kutatás strukturális elemzési elve, melyet *Propp* [13] használt, a szöveg alapvető építőköveinek olyan átfogó vizsgálatát tűzi ki célul, mely módszer a bűcsűlevelek vizsgálatánál is segítséget adott nekünk. Kutatásunk kezdetén hipotézisünk egyik kiindulópontja volt *Propp* [13] 1928-ban megjelent írása, „A mese morfológiája”. Könyvében a varázsmeséket elemzi, univerzális, minden varázsmesére jellemző meghatározásokat állapít meg. Már *Bédier* kimutatta [13], hogy a mesében bizonyos összefüggés van az állandó és a változó komponensek között. *Propp* szerint a földkerekség valamennyi meséje hasonló. A mesékben a szereplők nevei változnak, viszont nem változnak a cselekedetek, a funkciók: ez teszi lehetővé *Propp*nak, hogy a meséket e nem változó funkciók alapján elemezze. Míg *Veszelszki* motívumról beszél, *Bédier* elemekről, addig *Propp* funkciókról, melyekből összesen 31-et nevez meg a varázsmesékben. A funkciók megnevezésénél – lényegretörően – egyszavas, egyezményes jelölést használ.

Adatgyűjtés

A kutatáshoz használt bűcsűleveleket az Arcanum adatbázisából nyertük (<https://www.arcanum.com/hu/>), melyről az oldalon ez olvasható: „Magyarország legnagyobb folyamatosan bővülő digitális periodika adatbázisa a teljesség igényével teszi hozzáférhetővé több száz hazai tudományos- és szakfolyóirat, valamint heti- és napilap minden lapszámát.” Így minden, általunk kigyűjtött levél már publikált bűcsűlevél ($n = 160$). A „bűcsűlevél” keresőszóra megjelenő találatok közül csak és kizárólag a teljes szövegű leveleket választottuk ki. A rendelkezésre álló adatok alapján a legkorábbi 1925-ből, míg a legkésőbbi 2011-ből származik. A levelek legfiatalabb írója 12 éves, míg a legidősebb 72 éves. A bűcsűlevelek katalógusba gyűjtése után megállapítottuk a szuicídium nemek szerinti elosztását: férfi 109, nő 40, nincs adat: 2. Speciális szűrés: krónikus betegség miatt követ el szuicídiumot 13 személy.

A bűcsűlevelek elemzése és ezen keresztül a levélstrukturák megalkotása a „grounded theory” (GT) segítségével valósult meg. A GT módszere, illetve ahogyan a továbbiakban hivatkozni fogunk rá, a GT-módszer a kvalitatív módszerek közül az egyik legelterjedtebb elemzési eljárás. *Corbin és Strauss* [14] összefoglaló írására, mely a GT egyik alpműveként is ismerhető, a Google Scholar keresője szerint 2014 óta összesen több mint 50 000 hivatkozás történt [15]. A GT olyan kutatási módszer, amely esetében az elmélet az empirikus adatokban gyökerezik és azokból fejlődik ki, fejlődési útvonala az adatok szintjéről az elméletalkotásig az adatok folyamatos szisztematikus elemzése során valósul meg. A módszer többféle irányzatot különít el, a jelen tanulmány a konstruktivista GT alkalmazásán keresztül jut el

az elméletalkotásig, miszerint a megismerő (a búcsúlevelet tanulmányozó személy), illetve a megismert (búcsúlevél-narratíva) egymástól nem szétválasztható egységet alkot, ugyanis a struktúrák és elemek konstruktív jelentésadási folyamatok eredményei. A konstruktivista GT-kutató a „mit” és „hogyan” kérdéseket veszi górcső alá, s vallja, hogy a kutatott jelenség megértése egyedül a kutatási folyamat sajátos körülményeire vonatkoztatva lehetséges [16].

A búcsúlevelek elemzésének menete, illetve a struktúrák létrehozása esetünkben is az állandó összehasonlítás módszerén keresztül valósult meg. A GT-módszerrel lehetséges jelentésmintázatokat igyekeztünk keresni, amelyek a különböző búcsúleveleken átívelően fellelhetők a szövegben. A folyamat kezdetén jelentésteli szövegrészeket keresünk a levélírók élményeiben, tartalmi hasonlóságok és különbségek mentén, amelyek a későbbiekben kódokba rendeződnek. Ezeket a kialakult kódokat aztán újabb szövegrészekkel vetjük össze. A kódolás és a szövegrészek összehasonlítása ilyen módon körkörös utat jár be a kutatás során. A GT-módszer egyik fő pillére a folytonos összehasonlítás elve. A GT szerinti „nyílt kódolás”-ban a kutató induktív módon, az adatokkal folytatott belső párbeszédben hozza létre a sűrítő kódokat, tehát nem értelmezni, hanem meghatározni kívánunk [15].

A tartalmi egységek tömör kivonata által jöttek létre a levelek strukturális elemei, a különböző funkciók és al-egységek.

A 160 búcsúlevél elemzésének eredményeit cikkünk *Eredmények* részében elemezzük. Az idézett búcsúlevelekben szereplő teljes neveket etikai szempontból csak kezdőbetűjükkel szerepeltetjük, továbbá a nyomtatásban megjelent egyértelmű elírásokat kijavítottuk.

A mese morfológiája [13] bevezető megállapításai alapján a következő szabályszerűségeket mondhatjuk ki parafrázissal mi is a búcsúlevelekkel kapcsolatban:

1. A búcsúlevelek állandó, tartós elemei a szereplők funkciói. A funkciók a búcsúlevelek alapvető alkotórészei.

2. A búcsúlevelekben előforduló funkciók száma korlátozott.

3. A funkciók sorrendje mindig azonos.

4. Szerkezetileg minden búcsúlevél azonos.

Hipotézisünk szerint a búcsúlevelek nyelvtől, kultúrától függetlenül ugyanarra a narratív struktúrára épülnek. Ez a struktúra hét elemből áll, amelyekhez a különböző funkciók kapcsolódnak. A fő funkciók sorrendje felcserélhetetlen, továbbá az elemek felhasználása variálható. A funkció a búcsúlevélben az elmondott történet szervező, irányító eszköze. A funkciók elnevezésében törekedtünk az egyszerű, egyszavas meghatározásokra (*1. táblázat*).

1. táblázat

A szuicid búcsúlevelek strukturális elemei, a funkciók és alegységeik

A funkciók magyarázata

Az *1. Köszönés* lehet Személyes: 1a („Kedves Pista! [...]” 64. levél), Hivatalos: 1b („Tekintetes Rendőrfőkapitányságnak [...]” 68. levél) vagy Kevert/meghatározhatatlan 1c („Kedves Olvasó! [...]” 55. levél). Itt, a Hivatalos 1b funkciónál meg kell említeni, hogy egyből következhet a Kérés, azaz a 6. funkció: ez az egyetlen kivétel a fő funkciók sorrendjének megbombolására, tehát ha Hivatalos a levél.

A *2. Jelen* mindig az aktuális, írás közbeni objektív, környezetleíró jelenség („[...] én már nem vagyok az élők sorában, pontot tettem a földi szenvedések után [...]” 71. levél. „Ebben a ketrecben tartottak, mint az állatot [...]” 85. levél. „Ne haragudj, hogy lakásodat használtam fel erre a célra [...]” 69. levél. „Igazán sajnálom, hogy az osztályt ilyen kellemetlen helyzetbe hozom öngyilkossággal [...]” 55. levél. „Csak ennyit írok [...]” 110. levél).

A 3. *Katasztrófa* a legösszetettebb funkció, mintegy magyarázatként szolgál. Két alegysége, a Szereplő (3/1) és az Eszköz (3/2) létezik. A Szereplő a katasztrófában betöltött szerepre vonatkozik. Ennek négy csoportja van.

3/1a Károkozó, aki, akik, ami okán létrejön a szuicídium („[...] Miért zúztátok össze az én szegény szívemet? [...]” 37. levél. „[...] A téész elnöke és a volt feleségem tették közösen tönkre az életemet [...]” 31. levél. „Az az átkozott 1919...” 43. levél).

3/1b Megoldó, aki a szuicídiumot megoldásként magyarázza („[...] én úgy döntöttem: ebben a boldog állapotomban vetek véget az életemnek! [...]” 24. levél).

3/1c Tehetetlen, aki a saját helyzetében betöltött tehetetlen szerepével magyarázza a szuicídiumot („Nem tudtam beváltani a hozzám fűzött reményeket.” 104. levél. „[...] Nem bírtam már tovább így élni [...]” 91. levél. „[...] Nem bírtam tovább.” 11. levél).

3/1d Bűnös, aki a szuicídiumot egy bűnnel, illetve az ehhez köthető bűnösséggel magyarázza („[...] a község pénzével nem tudtam volna elszámolni, így hát magammal számoltam be.” 78. levél. „[...] gyermekeimet én végeztem ki [...]” 32. levél. „Én egy nagyon bűnös ember vagyok. Valamikor régen, amikor csendőrvoltam, a bíróság előtt hamisan esküdtem egy ember ellen és ezért vert meg és sújtott engem az Úristen.” 15. levél).

A 3/2 Eszköz a szuicídium eszközére vonatkozik, annak a megnevezése. „[...] Eszköz: Méreg (aethylmorphin hydrochloricum), 3 gramm (360 centigramm), 2%-os folyadék alakjában.” 73. levél. „[...] 12 gramm laminált vettem de éhes gyomorral, azt hiszem, hogy eredményel [...]” 100. levél. „[...] Ma éjszaka 2–3 között a Dunában vagyok [...]” 108. levél.

A 4. *Javak* a halál utáni tárgyi vagyon elosztásának funkciói. „[...] Aranyórámat unokaöcsémnek, a láncot neked adom emlékül.” 86. levél. „[...] Ezekben a kofferekben csak értékek vannak, a következő mennyiségben: 2 koffer orosz kosztüm, amiket Bécsben vásároltam, 1 jó bőrbönd az én medáliáimmal, egy ezüst születésnapra koszorú és képek, 1 amerikai koffer különféle ezüstdíszekkel, 2 vaskazetta különféle arany- és ezüstdíszekkel, 1 nagy kézi útításkönyv, ezüst evőeszközökkel és más ezüst holmival, azonkívül 1 nagy buchara szőnyeg, 1 500 pengő értékű. Mindezt szükség esetén értékesítsd.” 109. levél.

Az 5. *Jövő* funkciójának két alegysége van. Egyrészt a szuicídiumot elkövetőre, 5a, másrészt az életben maradókra vonatkozó, 5b. („Csárdát nyitok a mennyországban.” 61. levél. „[...] El kell válnunk örökre, nem visztok többet a lóversenyre.” 17. levél).

A 6. *Kérés* funkciója kérést tartalmaz. („Vizsgálják felül az 1964. és 1965. évi leltárakat...” 66. levél. „[...] Tisztelettel kérem a boncolás mellőzését [...]” 68. levél. „[...] Kérlek, Mancit kíméletesen értesítsd az ügyről és vigyázz, hogy anyám és nővérem lehetőleg tapintatos formában tudják meg a szörnyű dolgot. Bátyám, M. Z. dr. jelenleg Esztergomban van, a prizmás őminenciája

mellett. Őt táviratilag értesítsd a dologról [...]” 69. levél).

A Kérés funkciója, ahogy fentebb említettük, kizárólag a Hivatalos levelekben az 1b funkció után is megjelenhet, ez a jelenleg ismert egyetlen kivétel.

A 7. *Elköszönés* funkciója a levél zárása. („[...] Valamennyi rokonunkat és ismerősünket üdvözlöljük, téged ezerszer csókol Rózsi és Pista.” 76. levél.)

Általános elemzési példák

Példáinkban egy férfi, egy női, egy kettős, egy hármas öngyilkosság, egy gyilkosság-öngyilkosság, egy gyerek, illetve egy idős személy búcsúlevelét elemezzük.

Férfi: „Engem üldöz a balsors, tegnap este elaludtam a keleti pályaudvar várótermében és ezalatt ellopták az aktatáskámat, amelyben irataim voltak. Egy ilyen peches ember nem való az életre.” 3. levél. Képlet: 2 + 3/1c + 5a.

Nő: „Egy jobb, nyugodtabb, csendesebb világba megyek, ahol nem kell kínlódnom. Ne boncolják fel holttestemet, nem akarom, hogy földi maradványaimon diákok tanuljanak.” 142. levél. Képlet: 2 + 3/1b + 6.

Kettős öngyilkosság (férfi-nő): „Hagyjatok nyugodtan meghalni. Ne próbáljatok bennünket az életbe visszahozni.” 80. levél. Képlet: 2 + 6.

Hármas öngyilkosság: „Lacikám kicsi fiam, édes Csibi! Fent vagyunk a hegyen, még öt perc az életünk, sírunk mind a hárman. Öt teljes órát gyalogoltunk Békásmegyerről idáig. Fáradtak vagyunk, de nem baj, majd megpihenünk örökre. Pista, Bözsi, Nusi” 151. levél. Képlet: 1a + 2 + 5a + 7.

Gyilkosság-öngyilkosság: „Végzek Katival, aztán magammal is. S marad egy kisfiú, aki immár anyját is elvesztette. T. I.” 134. levél. Képlet: 2 + 5b.

Gyerek: „Mennyországban való viszontlátásig.” 102. levél. Képlet: 7.

Idős: „Ellenségeim vádjaira halálom a válasz.” 156. levél. Képlet: 3/1a.

Specifikus elemzési példák a 3. funkció mentén

A 3. funkció, amely a „Katasztrófa”, tehát a legösszetettebb funkció, mintegy magyarázatként szolgál a levélíró öngyilkosságának okára, okaira. A jelen speciális elemzésben azokat a leveleket igyekszünk megvizsgálni, amelyekben az öngyilkosság okaként krónikus vagy gyógyíthatatlan betegségüket nevezik meg íróik. A további megnevezett okok – mint az „anyagi nehézségek”, „szerelemfájdalom” stb. – egy későbbi elemzés részét fogják képezni. A krónikus betegség, ahogy láthattuk a bevezetőben, megnöveli a szuicid veszélyeztetettségét. A funkciók és alegységek krónikus betegség okán öngyilkosságot elkövetett személyek búcsúleveleiben nagy számban vannak jelen.

Összesen 13 (9,2%) búcsúlevél jeleníti meg, miszerint írója krónikus betegséggel küzdött az öngyilkosság elkö-

vetésekor. Lényeges kiemelni, hogy a krónikus betegek száma a levelek narratívája alapján lett meghatározva, további ismeretünk nincs arról, hogy e személyeken kívül hány fő küzdött még krónikus betegséggel, illetve voltak-e további olyan személyek, akiknél a szuicidum latens okaként megjelent a betegségükkel való küzdelem, az esetleges kilátástalanság.

Az alábbiakban a 13 búcsúlevélből kiszűrve azon 6 levél képletét igyekszünk bemutatni, amelyek írói az öngyilkosság okaként hosszan elhúzódó, gyógyíthatatlan betegségüket nevezték meg; a további 7 levél utalást ugyan tesz a betegségre, de egzaktul nem határozza meg az öngyilkosság végrehajtásának okaként. Érdekes továbbá megemlíteni, hogy a 13 személy mindegyike férfi, s közülük 3 a hivatását tekintve orvos.

„Egy gramm morfiumot vettem be. Öngyilkosságom oka: súlyos neuraszténiámon kívül a rossz körjóslatú bénulás a balkaromban. Nem volt más választásom, mint idejében levonni a konzekvenciákat.” 97. levél. Képlet: $3/2 + 3/1a + 2$.

„Gyógyíthatatlan beteg vagyok, ezért végzek magammal.” 121. levél. Képlet: $3/1c$.

„Senkit sem okolok halálomért. Borzasztó fejfájásom miatt halok meg.” 21. levél. Képlet: $2 + 3/1a$.

„Beteg a testem és beteg a lelkem, nem bírom tovább. Jaj nekem, a halálba kell mennem ...” 47. levél. Képlet: $3/1a + 3/1b + 5a$.

„Halálomért nem felelős jogilag senki, kérem a boncolás mellőzését. Nagyon beteg vagyok testileg és lelkiileg, mindent elvesztettem, állásomat, egzisztenciámat, nyugdíjamat. Ez a világ nem az én világom. Kérem, értesítsék tapintatosan a feleségemet.” 14. levél. Képlet: $1b + 6 + 3/1c + 6$.

„Négy évig voltam a harctéren – mindig az első vonalban küzdöttem. A háborúban súlyos fejlődést kaptam, amelyből azután fülbajom keletkezett. Betegségemmel több ízben jelentkeztem a különböző kórházakban föl-vételre, azonban jelentkezésemkor mindig elutasítottak azzal, hogy más súlyosabb betegeknek kell a hely. Voltam Szentesen, Hódmezővásárhelyen, mindenütt elutasítottak. Hétfőn azután Szegedre jöttem, mert azt gondoltam, hogy itt sikerül fölvetnem magam az egyik klinikára. Nem sikerült. Azt mondták, nincs hely a számomra.” 93. levél. Képlet: $2 + 3/1a$.

Eredmények

Az általunk vizsgált 160 búcsúlevél 151 személy öngyilkosságához köthető. 113 eset 132 búcsúlevele fatális, 17 eset 19 búcsúlevele nem fatális kimenetellel végződött (a búcsúleveleket idéző szövegkörnyezetből 9 esetben nem lehetett azonosítani a kimenetelt). A statisztika nehézségét az adja, hogy van, aki 2, 3, esetleg 4 búcsúlevelet is írt, illetve a kettős öngyilkosságoknál is változó a búcsúlevelek száma és a fatális/nem fatális kimenetel, továbbá a hármas öngyilkosságoknál egy-egy búcsúlevél született (tehát 6 személyre 2 jut ebben az esetben),

ilyenkor mindenhol egyszer jelöltük a fatális/nem fatális kimenetelt.

Fatális kimenetel: a 132 fatális kimenetelű búcsúlevél esetében 126 követi a struktúrát, 6 nem, tehát a fatális öngyilkosságok esetében a búcsúlevelek 95%-a követi, 5%-a nem követi a struktúrát.

Nem fatális kimenetel: 19 nem fatális kimenetelű búcsúlevél esetében 13 követi a struktúrát, 6 nem, tehát a nem fatális öngyilkosságok esetében a búcsúlevelek 68%-a követi, 32%-a nem követi a struktúrát.

A struktúrát követő levelek: 147 búcsúlevél követi általunk bemutatott struktúrát. Ebből 134 volt fatális, 13 pedig nem fatális, tehát a struktúrát követő levelek 91%-a fatális.

A struktúrát nem követő levelek: 13 búcsúlevél nem követi a struktúrát. Ezekből 7 volt fatális, 6 pedig nem fatális, tehát a struktúrát nem követő levelek 53%-a fatális.

Megbeszélés

Az adatokból látszik, hogy a struktúrát követő levelek jóval nagyobb számban befejezett öngyilkosságok búcsúlevelei. A szuicídium nemek szerinti eloszlása (férfi: 109, nő: 40, 2 ismeretlen) ugyanazt az arányszámot adja ki, mint a *Rihmer*-féle elemzés [17], mely a magyarországi öngyilkosságok adatait vizsgálta 2010 és 2019 között (a férfi : nő arány körülbelül 3 : 1, nálunk 3,6 : 1). Itt további adatgyűjtés és vizsgálat szükséges, hogy a sajtotban megjelenő búcsúlevelek nemi aránya valódi és nem véletlenszerű azonosságot, hasonlóságot mutat a magyarországi öngyilkossági statisztikákkal. Míg *Rihmer* összefoglalásában az akasztás, mérgezés, ugrás módszerének sorrendjét látjuk, addig nálunk összesítve a pisztoly, mérge, akasztás a sorrend. Elképzelhető tehát, hogy a búcsúleveleket írók eltérnek a módszerválasztás tekintetében a nagy öngyilkossági aránytól. Ez a jelenlegi különbség mindenképpen további elemzésre érdemes, melyet katalógusunk bővítésével talán képesek leszünk mélyebben vizsgálni. A módszerválasztás kapcsán az öngyilkosság nemi paradoxona [18] is kutatási problémára érdemes kérdésnek tűnik. *Canetto és Sakinofsky* azt a jelenséget vizsgálják, hogy a nők körében nagyobb számban jelenik meg az öngyilkos viselkedés, azonban kevesebben halnak meg öngyilkosságban, mint a férfiak, akiknél viszont kisebb számú az öngyilkos viselkedés megjelenése. Arra a megállapításra jutnak, hogy a jelenség valós, és a háttérben „kulturális forgatókönyv” állhat. *Canetto* [19] felsorolja azokat a szemléleteket, amelyek az öngyilkosság vizsgálata folyamán nyelvi és kulturális szempontokból kialakultak, úgynevezett mítoszokat idéz és elemmez, mint „a nők túl egyszerű gondolkodásúak, és gyengék, hogy megöljék magukat”, „az öngyilkosság férfiprobléma, a nők védettek”, „a nők az elvesztett szerelem miatt, a férfiak az elvesztett dicsőség miatt követnek el öngyilkosságot”. Láthatjuk, hogy az öngyilkosság kutatásának kezdetétől felfigyeltek a sta-

tisztikák ezen sajátosságára, a női-férfi öngyilkossági arányok különbségére, megnyugtató válasz azonban még nem érkezett, amely ezt megmagyarázná. Ma már a nemi hormonok kapcsolatát is mélyen kutatják ebben a kérdésben, például a férfiaknál a tesztoszteron öngyilkosságban játszott szerepét az agresszió és impulzivitás kapcsán, illetve a női nemi hormonok befolyásoló tényezőjét, a női öngyilkosságok alacsony számát várandós nőknél [20]. Láthatjuk, hogy a nemi arányok különbségének magyarázatainál ugyanúgy megjelenik a biológiai-pszichológiai-szociológiai aspektus, mint amúgy az öngyilkosság folyamatának magyarázataiban. A nemi aránykülönbség a jelen esetben azonos módon mutatkozik meg az általunk gyűjtött búcsúlevelekben, mint a mások által vizsgált adatokban: vélhetően ez univerzális jelenség, mely egy adott, specifikus kérdést elemezve is hasonló módon jelentkezne.

A férfiak búcsúleveleikben a leggyakrabban a Jelen, Kérés, Személyes, majd a Tehetetlen, Károkozó, Elköszönés funkciókat, míg a nők a Jelen, Kérés, Elköszönés, Károkozó, Személyes funkciókat használják, tehát a férfiak gyakrabban neveznek meg személyes címzésű levelet, gyakrabban fogalmaznak meg tehetetlenséget, míg a nők gyakrabban köszönnek el. A nők a legritkábban az öngyilkosság eszközeit nevezik meg, illetve meghatározhatatlan címzésű levelet írnak, majd ezt követően a saját bűnösségüket nevezik meg a legkevesebbeszer, a férfiak írnak a legritkábban meghatározhatatlan címzésű levelet, a saját bűnösségüket mondják ki, illetve rendelkeznek a javakról. A búcsúlevelek végrendelkezéseit például *Sinyor és mtsai* [21] vizsgálták, és rendkívül fontos aspektusokat mutatnak be a beszámíthatóság kérdésében, elemezve a pszichiátriai betegségeket a végrendelkező öngyilkosok esetében. Számottevő különbséget a 'tehetetlenség' funkció tekintetében látunk: míg a férfiaknál a 4. helyen szerepel a tehetetlenség (a levelek 10%-ában), addig a nőknél a 11. helyen (3%).

Ennek okán nagyon fontosnak tartjuk, hogy eredményeinket részletesebb elemzések alá vessük, hogy pontosabb, átfogóbb képet kaphassunk az öngyilkossági mutatók és a búcsúlevelet írók hasonlósága-különbsége között, mint a módszerválasztás, életkori, szociológiai aspektusok.

A búcsúlevelek gyűjtése során több módszertani kérdés merült fel. Először is a „búcsúlevél” keresőszóra három különböző jelentésű szöveg jelent meg. Egyrészt az egyházi, közméltóságú pozíciót betöltő személyek búcsúztatójára (nyugdíj, elköltözés stb.) született szövegek vagy éppen munkavégzés alóli, pozícióból való felmentések, másrészt kivégzés előtt állók levelei, harmadrészt pedig a szuicid levelek.

Ugyancsak módszertani, de mégis mélyebbre mutató kérdés maga a búcsúlevél fogalmának jelentése: búcsúlevél-e az a szöveg, amelynek írója vagy túlélte az öngyilkosságot, vagy csak kísérletet tervezett, hajtott végre, mely nem sikerült, vagy nem lett halálos kimenetelű. Búcsúlevél-e az a napló, amelyet az erdőbe kimenve ön-

magát halálra éheztető-szomjaztató személy írt (idézi *Esquirol* [22])?

Ez a problematika világított rá egy rendkívül fontos megkülönböztetésre: bár a bemutatott szakirodalom [3] nem lát lényegi különbséget a búcsúlevelet író és nem író öngyilkosok között, a jelen elemzés kapcsán felmerül a búcsúlevél és búcsúlevél közötti különbség a szuicid szándékot illetően, azaz hogy létező különbség van-e az általunk bemutatott struktúrát követő levél és a kevés számú, struktúrát nem követő búcsúlevél írójának szuicid intenciója között. Az öngyilkosság fogalmi meghatározásánál *Buda* [23] is felhívja a figyelmet az öngyilkosság komplex problematikájára, hiszen az ontológiai kérdésként vizsgált öngyilkosság egyszerű, ám a szubjektív eseményeket vizsgálva sokszor relatív, illetőleg bonyolult esetekkel lehet találkozni, amelyeknél elővigyázatosan kell eljárni a fogalomalkotásokkal.

A szuicid képességekkel kapcsolatban *Osváth* [12] a jelenlegi kutatásokat összefoglaló tanulmányában mind az öngyilkosság interperszonális modelljét (IPST), az öngyilkosság motivációs-cselekvési modelljét (IMV), mind a háromlépéses elméletet (3ST) felvázolja. Ezek az elméletek mind közelebb visznek ahhoz, hogy az öngyilkossági veszélyövezetben mennyire valószínű a szuicid cselekmény végrehajtása.

A kísérletet elkövetők és a befejezett öngyilkosságot elkövetők búcsúleveleinek különbségének vizsgálatának fontossága jelenik meg: az ezzel foglalkozó jelenlegi kutatások száma korlátozott, a terület további vizsgálatra szorul. *Leenars és mtsai* [4] nem találtak különbséget a szuicid és a paraszuicid búcsúlevelek között, míg *Brevard, Lester, Yang* [24] különbséget találtak. Menninger 1938-as, három öngyilkosság motívuma alapján készített elemzése szerint az önhibáztatás többszöri megjelenését fedezték fel a befejezett öngyilkosságok leveleinél.

A szuicid búcsúlevelek ambivalens strukturáltságának hipotézise tehát a szuicid szándék tekintetében: a búcsúlevél követi a struktúrát, ha meg akar halni és meghal, illetve meg akar halni és nem hal meg. A struktúrát nem követi, ha nem akar meghalni és meghal, vagy nem akar meghalni és nem hal meg.

Erre a jelenségre két példát mutatunk be: a 97. levelet, melynél az öngyilkosság nem végződött fatálisán, illetve a 95. levelet, melynél fatálisán végződött, azonban az öngyilkosság körülményei (a nyílt utcán a járókelők mellett mérgezte meg magát) megkérdőjelezhetik a valódi meghalási vágyat: ezeknél a leveleknél a fentebb bemutatott funkciók sorrendje nem mutatja a struktúra követését.

„Egy gramm morfiumot vettem be. Öngyilkosságom oka: súlyos neuraszténiámon kívül a rossz kórjóslatú bémulás a balkaromban. Nem volt más választásom, mint idejében levonni a konzekvenciákat.” 97. levél. Nem fatális. Képlet: $3/2 + 3/1a + 2$.

„Tekintetes Főkapitányság! Tisztelettel kérem a rendőrséget, ha megtudják, hogy ki voltam, úgy teljesítsék utolsó kívánságomat, amely a következő: a még meglévő

holmijaimat, ami a lakásomon van, adják át B. I.-nek, aki jelenleg Szombathelyen tartózkodik. Nem akarom, hogy ezek a dolgok a volt családom birtokába kerüljenek, mert ők tettek tönkre, tehát nem érdemlik meg. Kérem, hogy még a temetésemre se jöjjenek el, sem a volt feleségem, sem a leánya, mert ezzel halottgyalázást követnének el. Tisztelettel: egy szomorú véget ért ember, aki nem tud belenyugodni abba, hogy durván megbántott egy aszszonyt, akit nagyon szeretett.” 95. levél. Fatális. Képlet: $1b + 6 + 4 + 3/1a + 7 + 3/1c$.

Ez a problematika megköveteli, hogy további elemzésekkel vizsgáljuk meg a struktúrát követő és nem követő búcsúleveleket. Vajon a preszuicidális szindróma bizonyos pillanatai kimutathatók a búcsúlevelekben? Az öngyilkosság folyamatként való értelmezésének kialakulásáról, elemzéséről lásd korábbi írásunkat [25]. Vajon a struktúrát nem követő búcsúlevelek egy lélektanilag, mentálisan különböző állapotban születtek meg, mint azok a levelek, amelyek követik a struktúrát? Vajon az impulzivitás esetlegesen magasabb mutatója okozhatja-e a levelek struktúrát nem követő formáját, amely állapotban az öngyilkossági fantázia még nem nyerte el végleges állapotát, tehát még ambivalens formában létezik a mentalizációban? Jelenlegi eredményeink szerint nagyon is elképzelhető, hogy a levelek struktúrájára vonatkozó adatok az öngyilkosság befejezettségével összevetve kimutatható kapcsolatot adnak ebben a kérdésben, és ezt is megkíséreljük tovább kutatni. Itt visszautalunk a Bevezetőben említett *Osváth* elemzésre [12], melyben a diagnosztizálás kapcsán a violens módszer és a letalitás fontos szerepet játszanak. Ahogy láthattuk, a búcsúlevelek struktúrája potenciálisan ugyanúgy rámutathat erre a vizsgálati szempontra. *Buda* [23] szerint a Cry for Help-szindróma kódolt jelzése az öngyilkosságot megelőző folyamat azon része, melyben a személyiség próbálja az öngyilkossági késztetést legyőzni. Ugyancsak fontos megemlíteni, hogy *Van Heeringen* [20] leírja, az 1960-as évektől kezdve megjelenő paraszuicídium, pszeudoszuicídium, szándékos önsértés, önsértés, és nem szuicidális önsértés (NSSI – non-suicidal self-injury) fogalmainak megjelenése azt tükrözi, hogy az öngyilkos viselkedés nem homogén jelenség, hanem az öndestruktív viselkedés egy spektruma. Ennek kapcsán jelenleg még kérdéses, hogy a struktúrát nem követő levelek ennek a Cry for Help-szindrómának a megmutatkozásai-e.

A pisztoly mint a leggyakoribb módszer katalógusunk búcsúleveleinek íróinál az eszközválasztás személyes kötődési megmutatkozása is lehet (a pisztoly mint a személyhez szorosan kötődő tárgy), tehát az öngyilkossági módszer megválasztása az eszközök elérhetősége mellett a tárggyal való valamilyen személyes kötődés, foglalkozás eredménye is lehet (orvos-mérgezés, katona-lőfegyver)? Erről már 1838-ban Esquirol is írt. Ugyanakkor a módszerválasztáshoz rendkívül fontos megemlíteni, hogy térben és időben kell elhelyezni az öndestruktív módszerét és ehhez képest értelmezni az adatokat: a lőfegyver sokkal gyakoribb eszköz lehetett régebben az elérhe-

tőségét tekintve, mint ma, ugyanakkor mégis további kutatásokat érdemelne a kérdés a búcsúleveleket írók módszerválasztását tekintve. Vajon a szuicid módszerválasztási adatokból kimutatható különbségnek (országos mutató, búcsúlevelet írók mutatói) valódi, tehát nem páralel magyarázattal szolgálnak a búcsúlevelet írók-nem írók között? Ez a kérdés is további vizsgálatokra ad okot.

Vajon a szociális védőháló aspektusai jelenthetik a magyarázatot, hogy valaki ír-e búcsúlevelet vagy nem? Az öngyilkos viselkedés interperszonális modellje alapján végzett megállapítások [26, 27] a búcsúlevél-kutatás fontos aspektusát jelentik: milyen és mennyi, a másakra vonatkoztatható érzelmi töltöttségű szó jelenik meg egy adott szövegben? Erre vonatkozóan *Men és mtsai* [28] rákos megbetegedéssel küzdők öngyilkosságát hasonlították össze búcsúlevelet hagyók és nem hagyók vonatkozásában. Eredményeik alapján nagyobb eséllyel születik búcsúlevél, ha a lakhatási körülmények tekintetében magánlakásban lakik a búcsúlevél írója: elképzelhetőnek tartják, hogy erre a javak családban való elosztása lehet a válasz, azonban a mi kutatásunk szempontjából ez érdekes eredmény, hiszen tulajdonképpen a szociális védőháló dimenziójába tartozik ez az aspektus. További, későbbi elemzéseinkben megkíséreljük ezeket a nagyon fontos kérdéseket is megvizsgálni, kideríteni, hogy egyáltalán narratív elemzéssel kinyerhetők-e ezek a személyes tényezők.

Úgy tűnik, az öngyilkosság fatális vagy éppen nem fatális végkimenetelét illetően mély és fontos különbség van a búcsúlevelek struktúrát követő és nem követő jelenségében. Izgalmas kísérletet végeztünk: a ChatGPT-től kértünk egy 30 és egy 50 szavas búcsúlevelet. A következőt fogalmazta meg: „Kedves [Név]! Elérkezett az idő, hogy elbúcsúzzunk. Köszönöm a közös emlékeket és támogatást. Remélem, az élet mindkettőnk számára csodás kalandokat tartogat. Szeretettel [Te Neved].” Az általunk megállapított funkciók: $1a + 2 + 5a + 5b + 7$.

Az 50 szavas így hangzik: „Kedves [Név]! Eljött az idő, hogy elköszönjek. Köszönöm a rengeteg szép pillanatot, amit együtt töltöttünk. Mindig emlékezni fogok rád, és a közös élményeinkre. Kívánom, hogy boldog és sikeres élet várjon rád! Szeretettel [Te Neved].” A funkciókat tekintve: $1a + 2 + 5b + 7$. Azt is kértük a ChatGPT-től, hogy öngyilkos búcsúlevelet is írjon, de ebben nem volt partner, akkor sem, ha leírtuk, hogy kutatáshoz szeretnénk felhasználni (segítségkérést és szakember felkeresését javasolta). Ebből talán azt szűrhetjük le, hogy a struktúrát követő levelek egy adott cél felé haladnak, a megfogalmazásuk egy fókuszpontba irányul, mint a ChatGPT által megalkotott egyszerű levelek. Úgy tűnik, hogy a mesterséges intelligencia nem képes (alkotói tiltás miatt) értelmezni a búcsúlevelek összetettségét. Itt megjegyezzük, hogy a magyar nyelvben használt búcsúlevél szó sokkal komplexebb jelentésre utal, több értelmezése is van – mint ahogy bemutattuk a módszertani kérdéseknél – annál, mint amit az angol „suicide note” jelöl. *Niveau és mtsai* [29] megjegyzik, hogy a búcsúlevelek

vizsgálata azért is lehet fontos az öngyilkosság-kutatásban, mert ha az írók-nem írók valóban „ugyanolyanok”, akkor a búcsúlevelekre vonatkozó eredményeket általánosítani is lehet, kiterjesztve a nem írókra.

A jelen tanulmány a búcsúlevelek struktúráját kívánta feltárni. Kutatásunkat további, speciális adatelemekkel kívánjuk kiegészíteni, mely eredmények kielemezése jelenleg is folyamatban van: egyrészt katalógusunkat további búcsúlevelekkel egészítjük ki, másrészt szociológiai, demográfiai adatokkal kapcsoljuk majd össze (például házasság, gyerek, iskolázottság, foglalkozás), illetve olyan fókuszált elemzéseket kívánunk elkészíteni, mint a fentebb bemutatott krónikus betegség-búcsúlevél funkciók mélyebb értelmezése, vagy családi állapot-búcsúlevél funkciók kapcsolata és aránya, illetve éppen az elkövetési módszer-búcsúlevél funkciók kiértékelése.

Ezen eredményekkel a búcsúleveleket olyan elemezhető adathalmazzá alakíthatjuk, amely megkönnyíti maguknak a leveleknek a csoportosítását, felbontását, a kép-lettel való felírás elősegíti a búcsúlevelek hasonlóságainak, különbségeinek kimutatását és elemzését, hogy közelebb kerüljünk a búcsúlevelek megértéséhez.

Következtetés

Kutatásunk a búcsúlevelek strukturális elemzési lehetőségét vetette fel. Az adatgyűjtés közben szembesültünk a kérdés nehézségeivel: az öngyilkosság búcsúlevelei vagy a rendőrségnél vagy a családnál vagy az egészségügyi ellátórendszer birtokában vannak, lehetnek. Ezen információk beszerzése után az etikai bizottság döntheti el, hogy milyen körülmények között folytatódhat a kutatás. Ennek a nehézségnek a kiküszöbölése érdekében a sajtóban már publikált búcsúleveleket elemeztük.

A *Propp* által bevezetett varázsmese-elemzés gondolatát követve vizsgáltuk a búcsúlevelek struktúráját. Megállapítottuk, hogy a búcsúlevelek a strukturális felépítésük tekintetében azonos elemekre épülnek. Az elemek bárhol variálhatók, egymás utáni sorrendjük azonban állandóságot mutat. Felfedeztük, hogy a befejezett és a nem befejezett öngyilkosságok önmagukban is újabb kategóriákat hoznak létre a halálvágy, a szuicid intenció tekintetében. A strukturális sorrendet nem követő néhány levélnél nagy számban láttunk nem fatális kimennelt a struktúrát követő levelekkel szemben.

Nem találtunk különbséget a nemi arányokban az országos öngyilkossági átlaghoz képest, azonban a módszerválasztásban – katalógusunk jelenlegi adatait figyelembe véve – igen, ami következtetésre nem, csak további kutatásra érdemes. Az általunk használt búcsúlevelek írói többségében pisztolyt használtak öngyilkosságukhoz. Fontos és lényegi lehet ez a momentum, hiszen a módszerválasztás az elérhető lehetőségek mellett az eszköz személyes jellegére utalhat az eszközök elérhetőségének időbeli változásával együtt, ugyanúgy, mint a személyes narratíva közölni vágyása (személyes tulajdon,

kötődés a fegyverhez, személyes üzenet írása), tehát a búcsúlevél írása.

Az öngyilkosság folyamatának többdimenziós jelenségére bizonyíték, hogy a levelek strukturális funkciói és azok variációi komplexek, befelé és kifelé is reflektálhatnak, az öngyilkossági motiváció hosszú folyamata alatt alakultak ki (ahol megnevezték az indokot-motivációt, ott láttuk, hogy az öngyilkosság indoka-magyarázata változó, de a szuicid viselkedés folyamatábrája, fejlődési útja nem). A búcsúlevelek sokszor banálisak, bizarrok, sokszor nincsenek adekvát módon kapcsolatban az írás folyamata utáni cselekedettel. Ha nem tudnánk, hogy búcsúlevél, melyet öngyilkosság követ, vagy az öngyilkosság vágyával íródott, akkor elvesztené minimális értelmét: a búcsúlevelekre a pszedomélység jellemző, tehát csak a megírás folyamata utáni cselekedet ad nekik értelmet.

Ehhez köthető, hogy bár a felfedezett funkciók változatossága komplex, a búcsúlevelek fókusza beszűkült, csak és kizárólag abból a nézőpontból értelmezhetők, hogy a személy öngyilkos lesz. Ebből az következik, hogy az öngyilkosság folyamatában a megoldási szándék hiányzik, vagy a megoldási képesség lehetősége eltűnik, és a búcsúlevelekben egyértelműen kimutatható a problémamegoldás deficitje.

A specifikus struktúrát követő jelenség magyarázata talán abban keresendő, hogy az öngyilkosság folyamata időben elnyúlik, az üzenet folyamatos mentális munka során fogalmazódik meg, így alakul ki az a szerkezet, amely követi a megállapított funkciók sorrendjét. Ezzel párhuzamosan a banálisabb, bizarabb jelleg a dinamikus gondolati beszűkültséget mutathatja. Az árnyaltabb érzelmi üzenet szerkezete a preszuicidális folyamat alatt folyamatosan alakul, míg a végső kézirat formája a dinamikus érzelmi beszűkültség és a problémamegoldó deficit révén egyszerűsödik le.

Elképzeltető, hogy a búcsúlevél megszületését az is magyarázhatja, hogy a szociális védőháló elégtelensége és a kapcsolatok beszűkülése miatt a feloldhatatlan interperszonális konfliktusokból származó indulatok kifejezésére csak a végső tragikus üzenet formájában nyílik lehetőség.

A búcsúlevelek fontos szerephez juthatnak az öngyilkosság intra- és interperszonális dinamikájának vizsgálatában. Elemzésünkben bemutattuk a folyamat kialakulását és lefolyását, ahogy az egyetlen cél, az elviselhetetlen lelki fájdalomtól való megszabadulás vágya egy sajátos szerkezettel bíró üzenetben artikulálódik, ám – a lélektani beszűküléssel párhuzamosan – a szöveg objektív jelentéstartalma minimálisra szűkül, mely így már kizárólagosan a halálvágy, az önfeladás és az önpusztítás nézőpontjából értelmezhető.

Anyagi támogatás: A kutatás és a közlemény megírása anyagi támogatásban nem részesült.

Szerzői munkamegosztás: M. M.: A kézirat megírása, a katalógus összeállítása. B. D.: A „grounded theory” módszertana, a krónikus betegek leveleinek feldolgozása. O. P.: Szakmai véleményezés, iránymutatás. A közlemény végleges változatát valamennyi szerző elolvasta és jóváhagyta.

Érdekltségek: A szerzőknek nincsenek érdekltségeik.

Irodalom

- [1] Salib E, Maximous J. Intimation of intent in elderly fatal self-harm: do the elderly who leave suicide notes differ from those who do not? *Int J Psychiatry Clin Pract.* 2002; 6: 155–161.
- [2] Osváth P, Fekete S, Tiringier I. Suicide and text. Transcultural analysis of suicide notes in Hungarian-English-German material. [Szuicidium és szöveg. Búcsúlevelek transzkulturális szempontú elemzése magyar-angol-német anyagban.] *Szenvedélybetegségek* 1996; 4: 6–13. [Hungarian]
- [3] Callanan VJ, Davis MS. A comparison of suicide note writers with suicides who did not leave notes. *Suicide Life Threat Behav.* 2009; 39: 558–568.
- [4] Leenaars AA, Lester D, Wenckstern S, et al. Comparison of suicide notes and parasuicide notes. *Death Studies* 1992; 16: 331–342.
- [5] Sanger S, Veach PM. The interpersonal nature of suicide: a qualitative investigation of suicide notes. *Arch Suicide Res.* 2008; 12: 352–365.
- [6] Shneidman ES. Suicide as psychache: a clinical approach to self-destructive behavior. Jason Aronson Inc., Rowman and Littlefield Publishers, Lanham, MD, 1993.
- [7] Ligier F, Michaud L, Kabuth B, et al. A quantitative and qualitative study of notes left by youth who died by suicide in Québec from 1895 to 1985. *Arch Suicide Res.* 2019; 24: 554–567.
- [8] Adil Jaafar E, Abdul-Salam Jasim H. A corpus-based stylistic analysis of online suicide notes retrieved from Reddit. *Cogent Arts Hum.* 2022; 9(1): 2047434.
- [9] Campos RC, Reixa C, Cardoso P, et al. An exploratory study in the Portuguese population on writing a suicide note: Correlates in the suicide spectrum and qualitative analysis. *Spanish J Psychol.* 2024; 27: e4. Corrigendum: *Spanish J Psychol.* 2024; 27: e6.
- [10] Sbaraini E, Falk PF. Communicating beyond death: Examining suicide letters from England (1757–1849) and Brazil (1920–1929). *Cultural Soc History* 2023; 21: 377–396.
- [11] Kim K, Choi S, Lee J, et al. Differences in linguistic and psychological characteristics between suicide notes and diaries. *J Gen Psychol.* 2019; 146: 391–416.
- [12] Osváth P. Recent approaches in suicide research. The psychology and neurobiology of the pre-suicidal state. [Új szempontok a szuicidológiai kutatásokban. A preszuicidális lelkiállapot lélektani és neurobiológiai háttere.] *Psychiatr Hung.* 2023; 38: 17–27. [Hungarian]
- [13] Propp VJ. Morphology of the folktale. [A mese morfológiája.] Osiris Kiadó, Budapest, 2005. [Hungarian]
- [14] Corbin J, Strauss A. Basics of qualitative research. [A kvalitatív kutatás alapja.] L’Harmattan Budapest, 2015. [Hungarian]
- [15] Sallay V, Martos T. The methodology of the Grounded Theory. [A Grounded Theory (GT) módszertana.] *Magy Pszichol Szle.* 2018; 73: 11–28. [Hungarian]
- [16] Charmaz K. Grounded theory as an emergent method. In: Hesse-Biber SN, Leavy P. (eds.) *Handbook of emergent methods.* Guilford Press, New York, NY, 2008; pp. 155–170.
- [17] Németh A, Döme P, Drótos G, et al. Statistics on completed suicides committed in Hungary in the period between 2000 and 2019. [A 2000 és 2019 közötti időszakban Magyarországon elkövetett, befejezett öngyilkosságok statisztikai elemzése.] *Orv Hetil.* 2021; 162: 1283–1296. [Hungarian]
- [18] Canetto SS, Sakinofsky I. The gender paradox in suicide. *Suicide Life Threat Behav.* 1998; 28: 1–23.
- [19] Canetto SS, Menger-Ogle AD, Subba UK. Studying scripts of women, men and suicide: Qualitative-method development and findings from Nepal. *Int J Environ Res Pub Health* 2023; 20: 6032.
- [20] Van Heeringen K. The neuroscience of suicidal behavior. Cambridge University Press, Cambridge, 2018.
- [21] Sinyor M, Schaffer A, Hull I, et al. Last wills and testaments in a large sample of suicide notes: implications for testamentary capacity. *B J Psychiatry* 2015; 206: 72–76.
- [22] Esquirol E. Mental maladies: treatise on insanity. Lea and Blanchard, Philadelphia, PA, 1845.
- [23] Buda B. Suicide. [Az öngyilkosság.] Animula Egyesület, Budapest, 1997. [Hungarian]
- [24] Brevard A, Lester D, Yang BJ. A comparison of suicide notes written by suicide completers and suicide attempters. *Crisis* 1990; 11: 7–11.
- [25] Mészáros M, Osváth P. The archeology of suicide: Werther, Esquirol, Durkheim. [A szuicidium archeológiája: Werther, Esquirol, Durkheim.] *Orv Hetil.* 2024; 165: 437–439. [Hungarian]
- [26] Van Orden KA, Witte TK, Cukrowicz KC, et al. The interpersonal theory of suicide. *Psychol Rev.* 2010; 117: 575–600.
- [27] Fernández-Cabana M, Jiménez-Félix J, Alves-Pérez MT, et al. Linguistic analysis of suicide notes in Spain. *Eur J Psychiat.* 2015; 29: 145–155.
- [28] Men YV, Yeung CY, Lam TC, et al. Using suicide notes to understand suicide among cancer patients: a mixed-method study. *Psychooncology* 2022; 31: 614–621.
- [29] Niveau G, Frioud E, Aguiar D, et al. Suicide notes: Their utility in understanding the motivations behind suicide and preventing future ones. *Arch Suicide Res.* 2019; 23: 576–589.

(Mészáros Mátyás,
Újudvar, Fő út 28., 8778
e-mail: m811673@gmail.com)